

Die Siriese manuskrip 12t4 – 'n merkwaardige manuskrip uit die twaalfde eeu¹

H.F. van Rooy
Departement Ou en Nuwe Testament
Potchefstroomse Universiteit vir CHO
POTCHEFSTROOM

Abstract

The Syriac manuscript 12t4 – an important manuscript from the twelfth century

This article discusses the Syriac manuscript 12t4, the most important Nestorian Psalm manuscript. A survey is presented of existing descriptions of this manuscript, with special reference to the description of Scher (1907). Important information not mentioned by the descriptions is discussed. This information is related to the division of the Psalter into five books, the division of individual Psalms in the Hebrew, Greek and Syriac versions and the headings of the Psalms. With regard to the latter, the format of the headings and the origin of the five different headings are discussed.

1. Inleiding: tekskritiese Bybeluitgawes

Die oorgrote meerderheid teoloë en predikante maak gebruik van standaarduitgawes van die Bybel in die oorspronklike tale. Ten opsigte van die Ou Testament is die werk wat die meeste gebruik word sekerlik die *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS; Elliger & Rudolph, 1984). Ten opsigte van die Nuwe Testament word die uitgawes van die United Bible Societies weer algemeen gebruik (UBS; bv. Aland *et al.*, 1968). Dat hierdie uitgawes berus op die bestudering van ou manuskripte is natuurlik algemeen bekend, maar die manuskripte self is vir die meeste geleerdes en predikante ontoeganklik. Die gevolg is dat die kritiese uitgawes vir eksegetiese gebruik word. Omdat die manuskripte self egter onbekend bly, weet min mense hoe om die gegewens van kritiese tekste, veral die tekskritiese apparaat, werklik te beoordeel. Twee voorbeelde kan hierdie probleem genoegsaam illustreer.

---

1 Hierdie artikel spruit voort uit navorsing wat gedoen is van September 1996 tot Januarie 1997 aan die Peshitta Instituut van die Rijksuniversiteit Leiden. Die direkteur van die Instituut, dr. Konrad Jenner, en die voorsitter van die Vakgroep Oude Testament, prof. Arie van der Kooij, word hartlik bedank vir die vriendelike ontvangs en hartlike ondersteuning tydens die navorsing. Die finansiële bystand gelower deur die Sentrum vir Wetenskapontwikkeling (RGN, Suid-Afrika) vir hierdie navorsing word hiermee erken. Menings uitgespreek en gevolgtrekkings waartoe geraak is, is dié van die outeur, en moet nie noodwendig aan die Sentrum vir Wetenskapontwikkeling toegeskryf word nie.

1.1 Benaderings

Hoeveel gebruikers van die twee kritiese uitgawes wat hierbo vermeld is (BHS en UBS), weet byvoorbeeld dat die twee tekste op twee heeltemal verskillende benaderings berus? BHS is 'n diplomatieke teks en UBS 'n eklektiese teks (vgl. Petzer, 1990:150-151). Hierdie onderskeid is baie belangrik vir die gebruik van die twee verskillende uitgawes, veral vir die hantering van die tekskritiese notas. By 'n diplomatieke teks word gepoog om vas te stel watter enkele manuskrip as die beste beskikbare manuskrip beskou kan word. Hierdie manuskrip word dan, met miskien die regstelling van ooglopende foute, as die basiese teks vir die kritiese uitgawe gebruik. Die tekskritiese apparaat bevat dan variante lesings uit ander manuskripte, vertalings of ander bronne, soos aanhalings by die rabbyne of kerkvaders. Ook die kritiese teks van die Peshitta van die Ou Testament, wat deur die Peshitta Instituut in Leiden uitgegee word, volg hierdie benadering. Vir die BHS is die bekende *codex leningradensis* as basiese teks gebruik en vir die Peshitta van die Ou Testament word die *codex ambrosianus* gebruik (vgl. byvoorbeeld Walter, 1980:X). By 'n eklektiese teksuitgawe word nie 'n enkele manuskrip as basiese teks gebruik nie, maar word in elke geval waar variante voorkom, op grond van sekere basiese uitgangspunte 'n keuse gemaak en word die lesing wat as die beste beskou word, in die teks weergegee. In die tekskritiese apparaat word dan aangedui watter getuies die betrokke lesing steun, watter variante voorkom en watter getuies die variante ondersteun.

1.2 Onverdiskonteerde inligting

Sulke kritiese uitgawes kan normaalweg nie alle gegewens wat in manuskripte staan, verdiskonteer nie. Baie manuskripte bevat byvoorbeeld 'n inleiding of 'n slot wat inligting oor die betrokke manuskrip gee. Soms word daar in so 'n kritiese uitgawe sulke inligting gegee, veral by 'n diplomatieke teks, maar dan meermale op so 'n wyse dat die inligting nie altyd deurdring tot die gebruikers van die teks nie. 'n Voorbeeld wat dit illustreer, raak die volgorde van die boeke van die Ou Testament. Die teks wat as basiese teks vir die BHS gebruik is, is die *codex leningradensis* (vgl. Elliger & Rudolph, 1984:XI). In menige werke oor die kanon van die Ou Testament word die verskillende volgordes en omvang van die boeke in die Ou-Testamentiese kanon bespreek. Veral die Ou Testament soos in die Joodse, Rooms-Katolieke en Protestantse kanons kry hierin aandag (vgl. byvoorbeeld Bosman, 1986:2-3; Venter, 1987:2-3; Fohrer, 1986:483-488 en Hill & Walton, 1991:20-22). Die verskillende lyste word bespreek en daar word soms melding daarvan gemaak dat die orde nie altyd vas was nie (vgl. Hill & Walton, 1991:20 en Fohrer, 1986:487). Dit is algemeen bekend dat die Ou Testament volgens die Hebreeuse kanon met Kronieke eindig. Min geleerdes maak egter melding van die kort opmerking van Elliger en Rudolph (1984:XI) dat hulle in die BHS van die volgorde van die boeke van die *codex leningradensis* afwyk deurdat hulle Kronieke aan die einde plaas. Hulle sê nie eers waar

Kronieke in die kodeks voorkom nie en waarom hulle van die volgorde afwyk nie. Volgens die Makor-faksimilee²-uitgawe van die *codex leningradensis* staan dit tussen Maleagi en Psalms. Die bekende Bomberg-Bybel plaas Kronieke wel aan die einde³. Die feit dat hierdie baie belangrike manuskrip 'n ander plek vir Kronieke het, verdien minstens vermelding in die bespreking van die Joodse kanon. Selfs 'n diplomatiese kritiese teks stem dus nie altyd in alle opsigte ooreen met die basiese teks wat gebruik is nie.

'n Bestudering van manuskripte self kan dus belangrike inligting gee met verreikende implikasies. In hierdie artikel word 'n besondere Siriese manuskrip bespreek om bostaande stelling te illustreer. Hierdie manuskrip word bespreek omdat dit een van die belangrikste manuskripte van die Psalms in die Peshitta is en omdat die inligting wat die manuskrip bevat, relatief onbekend is, ten spyte van die belang van die manuskrip.

2. Bestaande beskrywings van 12t4⁴

• Katalogusse

Die belangrikste manuskripte van die Ou en Nuwe Testament is oor die hele wêreld versprei. Sommige biblioteke en museums bevat belangrike versamelings manuskripte, soos dié wat byvoorbeeld aangetref word in die British Museum in London, die nasionale biblioteek in Parys en die Vatikaanse biblioteek. Omdat hierdie manuskripte nie altyd vir almal bekombaar is nie, het dit gebruikelik geword dat sulke instansies katalogusse publiseer waarin belangrike inligting oor die manuskripte in die versameling verstrek word. Vir die Siriese manuskripte in bogenoemde drie instansies is goeie katalogusse beskikbaar, waarvan sommige al baie oud is. Die manuskrip 12t4 wat in hierdie artikel bespreek word, is onder andere merkwaardig deurdat dit die enigste psalmmanuskrip is wat die vyf Siriese Apokriewe Psalms bevat. Die bestaan van hierdie vyf Psalms is egter reeds in 1759 vermeld in 'n katalogus van die manuskripte in die Vatikaanse biblioteek

- 2 'n Faksimilee-uitgawe van 'n manuskrip is 'n reproduksie van die oorspronklike manuskrip, in hedendaagse terminologie, 'n fotografiese reproduksie. 'n Kritiese uitgawe is 'n gedrukte teks voorsien van tekskritiese aantekeninge.
- 3 Vir sowel die *codex leningradensis* as die Bomberg-Bybel het ek die faksimilee-uitgawes deur Makor Press van Jerusalem gebruik.
- 4 Die notasie vir die manuskrip is die een wat gebruikelik geword het vir die kritiese uitgawe van die Peshitta, versorg deur die Peshitta Instituut te Leiden. Die notasie bevat drie elemente, naamlik twee getalle en een letter. Die eerste getal dui die eeu aan waaruit die manuskrip dateer, die tweede die soort manuskrip en die derde die nommer van die betrokke soort manuskrip uit die betrokke eeu. 12t4 sê dus dat die betrokke manuskrip uit die twaalfde eeu dateer. Die t dui aan dat dit 'n Psalmmanuskrip is (a word byvoorbeeld gebruik vir manuskripte van die hele Bybel) en die 4 dat dit die vierde sodanige manuskrip uit die twaalfde eeu is wat deur die Instituut gebruik is.

(vgl. Assemanus & Assemanus, 1759:385-386). Hierdie katalogus bevat normaalweg heelwat gegewens oor die manuskripte, met aanhalings van belangrike opskrifte, slotskrifte of ander belangrike gegewens, met Latynse vertalings. 'n Besondere standaard is gestel deur Wright, wie se katalogus oor Siriese en ander manuskripte in die British Museum 'n standaard gestel het wat moeilik oortref sou kon word (vgl. Wright, 1870).

• **Individuele manuskripbeskrywing**

Dit is egter ook dikwels die geval dat manuskripte nie in sulke openbare versamelings is nie, maar in kerke, kloosters of privaat biblioteke voorkom. Normaalweg is daar nie volledige katalogusse beskikbaar van sulke manuskripte nie. Van sommige manuskripte is daar wel kort beskrywings in artikels in wetenskaplike tydskrifte, terwyl daar van ander manuskripte weinig besonderhede beskikbaar is. Daar mag nog merkwaardige onbekende Bybelse manuskripte in sulke privaatversamelings wees. Manuskripte in sulke versamelings kan natuurlik ook maklik van einaar of plek verwissel, sodat dit ook moeilik is om op hoogte te bly met die plek waar sulke manuskripte hulle bevind. Die manuskrip 12t4 is hiervan 'n goeie voorbeeld. Die eerste beskrywing van 'n manuskrip kan 'n belangrike invloed op latere navorsing uitoefen, alhoewel dit nie altyd die geval is nie. Jenner (1993) het 'n studie gemaak van die eerste beskrywings van drie belangrike manuskripte (7a1, 8a1 en 9a1). Hierdie drie manuskripte is die drie oudste manuskripte met volledige Siriese Bybels. Hy het oortuigend aangetoon dat sulke beskrywings soms die aandag van belangrike aspekte kan aftrek (Jenner, 1993:264). Verder wys hy daarop dat die liturgiese status van die manuskripte meer aandag verdien en dat die betrokke drie beskrywings nie aandag gegee het aan die vraag na die produksie of reproduksie van die betrokke manuskripte nie.

Die eerste en steeds mees volledige beskrywing van die Siriese manuskrip 12t4 dateer uit 1907 (vgl. Scher, 1907:346-349). Toe Scher die manuskrip beskryf het, was dit in die besit van die Chaldese aartsbiskop van Diarbekir, in die huidige Irak. Die volgende keer wat dié manuskrip vermeld word, is in die proefskrif van Bloemendaal (1960), wat handel oor die opskrifte van die Siriese Psalms in die Oos-Siriese tradisie. In sy voorwoord vermeld hy dat die manuskrip nie meer in Diarbekir is nie, maar in Mosul. In Baars se uitgawe van die Siriese Apokriewe Psalms (Baars, 1972:ii) word vermeld dat die manuskrip op daardie stadium in Bagdad was. Die manuskrip is gedeeltelik beskikbaar op mikrofilm by die Peshitta Instituut in Leiden. Slegs die dele van die manuskrip wat van belang was vir die kritiese teks, is gefotografeer. Dit omvat die kanonieke Psalms (Walter, 1980:XXVII), die apokriewe Psalms (Baars, 1972:iii-iv) en die Odes I, III en II (in hierdie volgorde, vgl. Schneider, 1972:viii). Die manuskrip bevat egter meer as net hierdie drie gedeeltes. Uit die aard van die saak word in die drie uitgawes van die Peshitta gekonsentreer op dit wat vir die

betrokke gedeelte van belang is. In al die beskrywings van die manuskrip sedert Scher word ten dele by Scher aangesluit, maar word net die gegewens gebied wat vir die betrokke werk van belang is.

Bloemendaal (1960:17) kon nie van die manuskrip gebruik maak in sy bestudering van die Oos-Siriese psalmopskrifte nie. Dit is jammer, aangesien die manuskrip beskou word as die belangrikste Nestoriaanse psalmmanuskrip met die Oos-Siriese psalmopskrifte. Hy verwys na Scher se beskrywing en vermeld dat die Psalms in hierdie manuskrip voorafgegaan word deur die opskrifte van Eusebius, Athanasius en Theodorus van Mopsuestia. Ook die beskrywing van die manuskrip in die lys van manuskripte wat deur die Peshitta Instituut gepubliseer is (Peshitta Institute, 1961:31), sluit by Scher se beskrywing aan en haal net die gegewens aan wat vir die Peshitta as geheel belangrik is. (Die lys van manuskripte wat deur die Peshitta Instituut gepubliseer is, word tans weer oorgewerk.)

Baars (1972) het hierdie manuskrip gebruik as sy basiese teks vir die uitgawe van die vyf Siriese Apokriewe Psalms. Hy beskryf hierdie manuskrip gevolglik net ten opsigte van die apokriewe Psalms (Baars, 1972:iii-iv). Hy verwys hierin glad nie na Scher se beskrywing nie en sê niks oor die res van die manuskrip nie. Hy meld dat die mikrofilm wat hy gebruik het, van 'n swak gehalte is (Baars, 1972:iv), soos Schneider (1972:viii) en Walter (1980:XXVII) ook doen. Walter beskryf die manuskrip as die belangrikste Nestoriaanse psalmmanuskrip.

Indien hierdie latere beskrywings van die manuskrip vergelyk word met wat Scher gesê het, is dit duidelik dat relatief min van die inligting wat Scher gebied het, vermeld is. Dit is dus belangrik om meer volledig te let op Scher se beskrywing van die manuskrip, aangesien dit steeds die volledigste beskikbaar is (al is daar sekere belangrike leentes in sy beskrywing, soos later sal blyk). Die beskrywing van die manuskrip is relatief omvangryk (vier bladsye lank), met volledige inligting oor die verskillende dele van die manuskrip, asook heelwat Siriese aanhalings van opskrifte en slotskrifte.

Scher bespreek die manuskrip nie onder die opskrif "Bybelse manuskripte" nie, maar wel onder die opskrif "Liturgiese manuskripte" (1907:346). Dit is natuurlik so dat die oorgrote meerderheid van die manuskripte met die Siriese Psalms liturgiese tekste is. Van die 42 manuskripte wat Walter gebruik het vir die kritiese uitgawe van die Peshitta Psalms, is net vier (7a1, 8a1, 9a1 en 12a1) volledige Bybels (vgl. Walter, 1980:VII). In sulke liturgiese manuskripte het die Psalms 'n besondere plek ingeneem, maar daar is ook ander tekste wat dikwels deel van so 'n liturgiese manuskrip was, soos onder andere die Bybelse Odes en die Onse Vader. Die teks van die Psalms in hierdie manuskrip (12t4) word voorafgegaan deur 'n inleiding wat bestaan uit vyf stukke oor die Psalms van Hippolytus, Basilius, Eusebius van Caesarea, Athanasius en Origenes. Hierop

volg 'n opmerking van Epiphanius oor mate en gewigte (Scher, 1907:346). Scher wys daarop dat die Psalms self voorafgegaan word deur inleidings (opskrifte) van Eusebius, Athanasius en Theodorus van Mopsuestia. In die kantlyn van die manuskrip word aantekeninge aangetref oor verskille tussen die Peshitta en die Hebreeus of tussen die Peshitta en die Septuagint. Verder is die Psalms in vyf boeke verdeel (Scher, 1907:346). Na die kanonieke Psalms volg die vyf Apokriewe Psalms. Scher gee 'n vertaling van die opskrifte van Psalm 151-153. Van Psalm 154 en 155 sê hy net dat dit gebede van Hiskia is en hy gee die eerste paar woorde van elk in Siries (Scher, 1907:346-347). Hy gee die slotskrif wat na Psalm 155 aangetref word volledig in Siries aan, met 'n vertaling.

Op die Psalms volg dan die Bybelse Odes van Moses (Eksodus 16, Deuteronomium 32:1-20; 32:21-43) en Jesaja (Jes 42:10). Wat Scher nie bespreek het nie, is die volgorde: I, III, II (vgl. Schneider, 1972:viii). Hy noem wel die twee dele van die tweede Ode van Moses apart, soos gebruikelik by die Nestoriane (vgl. die voorafgaande bespreking en Schneider, 1972:viii). In sommige Nestoriaanse manuskripte is die tweede Ode van Moses in twee verdeel en word die tweede deel daarvan die derde Ode van Moses genoem. Scher (1907:347) verwys in aansluiting hierby na die drie Odes van Moses. In Schneider (1972:ii) se bespreking van die verskil in volgorde van die Odes in verskillende manuskripte is 12t4 die oudste manuskrip wat hierdie verdeling het. Op die Odes volg dan volgens Scher nog agtien stukke, waaronder 'n groot aantal liederes en formuliere (vgl. Scher, 1907:347-349). Alhoewel Scher die manuskrip as 'n liturgiese manuskrip beskou, gee hy nie verdere aandag aan die liturgiese status van die manuskrip nie, of aan die produksie of reproduksie van die betrokke manuskrip nie. Aangesien ek ook nie die volledige manuskrip kon bestudeer nie, maar slegs die gedeeltes (Psalms, Apokriewe Psalms en Odes) wat in Leiden op mikrofilm beskikbaar is, kan hieroor met die beskikbare inligting tans ook nie meer gesê word nie. Tog het die bestudering van dit wat wel beskikbaar is, aan die lig gebring dat daar belangrike inligting in die manuskrip is wat nie in Scher se beskrywing gereflekteer word nie.

3. Belangrike inligting in manuskrip 12t4 wat nie in bestaande beskrywings vermeld word nie

Natuurlik kan 'n beskrywing van 'n manuskrip nie alles wat in daardie manuskrip staan, weergee nie. Daarvoor sou dit nodig wees om die manuskrip te publiseer, as 'n faksimile-uitgawe of as 'n deel van 'n volledige kritiese teks. Wanneer 'n omvangryke manuskrip soos 12t4 in vier bladsye beskryf word, soos Scher (1907) doen, is daar baie inligting wat nie vermeld kan word nie. Sommige daarvan is nie van wesenlike belang nie, maar ander inligting kan weer baie belangrik wees. In sommige gevalle sou verteenwoordigende voorbeelde van groot waarde kon wees. Scher (1907) bied soms wel enkele voorbeelde, soos

enkele woorde uit die begin van sommige van die Apokriewe Psalms en die slotskrif aan die einde van die Psalms, maar dit is moeilik om te beoordeel waarom hy van sekere dinge voorbeelde gee en van ander nie. In die volgende drie onderafdelings word eers gewys op inligting wat nie wesentlik belangrik is nie, daarna op inligting wat relatief belangrik en baie interessant is en derdens op inligting wat wesenlik belangrik is.

3.1 Die indeling van die Psalms in vyf boeke

Dit is algemeen bekend dat die Psalms in vyf boeke ingedeel word, met nuwe dele wat begin by Psalms 42, 73, 90 en 107 (vgl. byvoorbeeld Oesterley, 1962:2). In die Hebreeuse Bybel word telkens by die oorgang tussen twee boeke 'n lofprysing aangetref wat groot ooreenkomste vertoon:

- Psalm 41:14: Geseënd is Jahwe die God van Israel van ewigheid tot ewigheid. Amen, ja, amen.
- Psalm 72:19: Geseënd is sy heerlike Naam tot in ewigheid. Mag sy heerlikheid die hele aarde vul. Amen, ja, amen.
- Psalm 89:53: Geseënd is Jahwe tot in ewigheid. Amen, ja, amen.
- Psalm 106:48: Geseënd is Jahwe die God van Israel van ewigheid tot ewigheid. Die hele volk moet sê: Amen.

Die ooreenkomste tussen die verskillende uitsprake is heel opsigtelik. Hierdie ooreenkomste word verder versterk deurdat dit die enigste vier plekke is waar die woord *amen* in die Psalms voorkom. In die Peshitta is hierdie formule wel vertaal, maar dit het ook gebruiklik geword om nog op 'n meer direkte manier die indeling in vyf boeke aan te dui. Scher (1907:346) sê dat manuskrip 12t4 die indeling aandui, maar dat hy nie die gebruiklike Siriese woord vir “boek” gebruik nie, maar wel die woord vir “deel”. Wat elke keer gebeur, is dat elkeen van die vyf boeke met 'n vaste formule afgesluit word, waarna daar dan weer 'n vaste formule volg ter inleiding van die volgende gedeelte. So staan daar na Psalm 41:14: “Voltooi is die eerste deel van die Psalms. Nou die tweede deel van die Psalms.” Alhoewel Scher na die indeling verwys, sou 'n enkele voorbeeld om duidelik te maak presies hoe dit gedoen word, baie nuttig gewees het.

3.2 Die indeling van die Psalms in die MT, LXX en Peshitta

Dit is algemeen bekend dat die Psalms in die Masoretiese Teks en sekere ou vertalings nie presies op dieselfde manier ingedeel is nie. Psalm 9 en 10 is in die Vulgaat en die Septuagint net een psalm (Briggs, 1969a:xlviij). In die Septuagint, Vulgaat en Peshitta word Psalm 114 en 115 gekombineer (Briggs, 1969b:392). Die Septuagint en Vulgaat deel Psalm 116 en 147 in twee (Briggs, 1969a:xlil).

Die Peshitta volg die Septuagint ten opsigte van Psalm 114 en 115 as een psalm en Psalm 147 as twee psalms. Die Peshitta stem egter met die Masoretiese Teks ooreen ten opsigte van Psalm 9, 10 en 116. Die *Siro-hexapla* volg uiteraard die Septuagint se indeling (vgl. Hiebert, 1989:passim).

Die feit dat manuskrip 12t4 kantlynaantekeninge het met inligting oor verskille tussen die Siries en die Hebreeus en Grieks skep die verwagting dat die skrywer van die manuskrip ook iets sou sê oor die indeling van die Psalms. Dit doen hy ook, en dan nie in kantlynaantekeninge nie, maar in die lopende teks.

Aan die begin van Psalm 10 het 12t4 is 'n opmerking oor die verskil in indeling tussen die verskillende tekste. Ongelukkig is die teks op dié plek baie dof, sodat die aantekening nie in alle opsigte duidelik is nie. Uit dit wat gelees kan word, is dit duidelik dat die opmerking sê dat die Hebreeus hier 'n nuwe psalm begin, terwyl die Grieks dit nie doen nie. Verder stel dit ook dat daar nie 'n inleiding tot die Psalm by Eusebius en Athanasius voorkom nie. Daarop volg dan die inleiding wat aan Theodorus van Mopsuestia toegeskryf word: “Hy profeteer teen diegene onder die volk wat op die punt is om teen die armes wat tussen hulle is, te oortree.”

3.3 Die herkoms van die Oos-Siriese Psalmopskrifte

Dié inleiding van Theodorus is baie belangrik vir die saak van die herkoms van die Oos-Siriese Psalmopskrifte. Hierdie opskrifte word in hierdie manuskrip eksplisiet aan Theodorus verbind. Dit word ook algemeen aanvaar dat hierdie opskrifte teruggevoer moet word na die Psalmkommentaar van Theodorus (vgl. Bloemendaal, 1960:12). Theodorus het self die Psalmopskrifte van die Masoretiese Teks en die Septuagint verwerp. Sy Psalmkommentaar bevat lang inleidings tot elke Psalm en die Oos-Siriese Psalmopskrifte hou direk hiermee verband. Theodorus se werk was oorspronklik in Grieks geskryf, maar Theodorus het in die Nestoriaanse kerk 'n besondere aanhang gehad, sodat hy daar beskou is as die uitnemendste eksegeet. Theodorus se kommentaar op die Psalms het egter die Septuagint as basis gehad en nie die Hebreeuse teks nie. Hy het dus ook die Septuagint se indeling van die Psalms gevolg, sodat hy Psalm 9 en 10 as een Psalm gehanteer het. Daar bestaan egter Siriese verwerkings van sy werk wat die Peshitta as basis gebruik het, wat weer ten opsigte van Psalm 9 en 10 die Hebreeus volg (vgl. Bloemendaal, 1960:5).

Theodorus se Psalmkommentaar het nie volledig behoue gebly nie. Devreesse (1939) het uit verskillende bronne die eerste 80 Psalms gepubliseer, terwyl enkele fragmente in Siries later gepubliseer is (vgl. Van Rompay, 1982a en b). Omdat Theodorus die Septuagint gevolg het, het hy geen aparte inleiding tot Psalm 10 geskryf nie, sodat dit wel 'n vraag is waar die opskrif vandaan kom wat by Psalm 10 aan hom toegeskryf word. Theodorus het wel geweet dat die Septuagint se

Psalm 9 in die Hebreeus en Siries in twee verdeel is. Sy kommentaar op die gedeelte waar die Psalm in twee verdeel word, is net in Latyn beskikbaar. By Psalm 9:22 (= MT 10:1) sê hy: *Nam tam apud Syros quam apud Ebreos alter psalmus hinc incipit* (Want soos by die Siriërs begin hier ook 'n volgende Psalm by die Hebreërs) (vgl. Devreesse, 1939:56). Theodorus het egter wel besef dat die inhoud van sy Psalm 9 hier verander. Hy het die gedeelte wat in Hebreeus en Siries Psalm 9 is, verbind aan vyande in die omgewing van Israel. Van vers 22 af handel dit egter oor mense uit Israel: *hinc vero contra ipsius populi potentes, qui tenueres quosque vexabant, omnis querella consurgit* (hiervandaan klink die hele klag inderdaad op teen die magtiges van die volk self wat al die gewone mense lastig val) (vgl. Devreesse, 1939:56). Theodorus het dus wel die tweede deel van sy Psalm 9 getipeer en die ooreenkoms tussen die tipering en die Oos-Siriese inleiding tot Psalm 10 (vergelyk bo) is baie duidelik. Dit wys op die moontlikheid dat die Oos-Siriese Psalmopskrifte teruggevoer kan word na 'n Siriese verwerking van sy kommentaar, eerder as 'n direkte vertaling daarvan uit die Grieks. Hierdie verwerking het plaasgevind voor die vertaling van die *Siro-hexapla*. Die oudste manuskrip met die Oos-Siriese Psalmopskrifte (6t1) is ouer as die vertaling van die *Siro-hexapla*. Wat wel merkwaardig is, is dat manuskrip 12t4 by Psalm 114, wat in die Septuagint en die Peshitta Psalm 115 insluit, geen opmerking het dat die Hebreeus hier twee Psalms het nie.

In die Septuagint word die Hebreuse Psalm 116 na vers 9 in twee verdeel, terwyl die Peshitta dit as een Psalm het, soos die Hebreeus. Op die plek waar die Septuagint die Psalm verdeel, het 12t4 'n langerige opmerking in dié verband: "Hier beëindig die Grieks Psalm 114 (sic). Van hier begin Psalm 115. En die Grieks stem met die Siries ooreen in die numering van die Psalms van hier tot die einde. Die Hebreeus en die Siries verdeel egter nie (die Psalm nie)."

Na hierdie opmerking word die inleidings van Eusebius en Athanasius gegee, maar nie 'n inleiding van Theodorus nie. Dit ondersteun ook die gedagte dat die Oos-Siriese Psalmopskrifte teruggaan na 'n Siriese verwerking van Theodorus se Psalmkommentaar, wat die teks van die Peshitta as basiese uitgangspunt gebruik het. Ongelukkig het Theodorus se kommentaar op die betrokke Psalms nie behoue gebly nie, sodat 'n mens nie met sekerheid kan sê hoe hy die Psalms hier mgedeel het nie. Omdat hy die Septuagint gebruik het, is dit egter waarskynlik dat hy ook die Septuagint se indeling sou gevolg het.

By die Siriese Psalm 147 (= MT Psalm 147:12-20) het 12t4 'n opmerking dat die Hebreeus nie die Psalm verdeel nie, maar aan die voorafgaande verbind. Hier stem die Peshitta en die Septuagint ooreen. 12t4 gee dan die opskrifte van Eusebius en Athanasius. Ongelukkig is die laaste gedeelte van die Athanasiusopskrif op 'n verlore bladsy, waarop Theodorus se opskrif waarskynlik op die volgende bladsy sou gevolg het.

Dit is duidelik dat die skrywer van manuskrip 12t4 goed op hoogte was met die verskillende indelings van die Psalms en sy lesers hieroor van belangrike inligting wou voorsien.

3.4 Die opskrifte by die individuele Psalms

Soos bo aangedui is, het Scher in sy beskrywing van 12t4 gesê dat die manuskrip die opskrifte van Eusebius, Athanasius en Theodorus bevat en is hierdie beskrywing oorgeneem deur Bloemendaal, wat nie die manuskrip tot sy beskikking gehad het vir sy proefskrif oor die Oos-Siriese Psalmopskrifte nie. Nêrens word egter vermeld dat die opskrifte inderdaad nog meer bevat as hierdie drie stelle opskrifte nie. Die verdere inligting raak die indeling van die Psalms, soos bo aangedui is, maar ook nog verdere opskrifte, waarvan nóg Scher nóg Bloemendaal melding maak.

Psalm 63

Om te illustreer waaruit 'n tipiese opskrif bestaan, word die belangrikste dele van die opskrif van Psalm 63 eers in transkripsie gegee en daarna in vertaling. Wat weggelaat word, is die nommer van die Psalm en die aanduiding in die Siries van die persone wat vir die verskillende opskrifte verantwoordelik is. In werklikheid word by hierdie Psalm nie drie nie, maar vyf opskrifte aangetref.

- *b'br̄y' mzmwr' ldwyd kd 'ytwhy hw' bmdbr' dyhdw'*

In Hebreus: 'n Psalm van Dawid toe hy in die woestyn van Juda was.

- *shh' 'hr̄n' mzmwr' ldwyd kd 'ytwhy hw' bmdbr' d'dm'*

'n Ander manuskrip: 'n Psalm van Dawid toe hy in die woestyn van Edom was.

- **Eusebius:** *qwbl tybwt' dgmyr' b'lh'*

'n Danklied van hom wat deur God volmaak gemaak is.

- **Athanasius:** *mn hnwn dqwblybwt' w'nhw dkd mtrdp 'nt lhwr̄b' t̄pwq l' t̄dhl: 'yk hw d̄bl̄h̄wdyk 'nt tm̄n 'l' kd 'yt lk tm̄n 'lh' wl̄wth mqdm 'nt zmr*

Van hulle wat 'n danklied is. En wanneer jy, terwyl jy agtervolg word, na die woestyn vertrek, moenie vrees asof jy daar alleen is nie, want God is reeds vir jou daar. Sing jy dan terwyl jy Hom vooruitgaan.

- **Theodorus:** *mt̄nb 'l̄ mytr' (meervoud) db̄mm' db̄bb̄l*

Hy profeteer oor die voortreflikes onder die volk in Babel.

Die vyf opskrifte wat by hierdie Psalm aangetref word, word toegeskryf aan die Hebreëus, 'n ander manuskrip en die drie kerkvaders Eusebius (van Caeserea), Athanasius en Theodorus.

3.5 Opskrifte wat aan die Hebreëus ontleen is

Die opskrif wat aan die Hebreëus toegeskryf word, is 'n vertaling van die opskrif van die Psalm in die Masoretiese Teks. By elke Psalm waar die Hebreëus wel 'n opskrif het, word die opskrif vertaald weergegee. Waar die Hebreëus nie 'n opskrif het nie, word dit so aangedui.

Die opskrif wat aangedui word as afkomstig van 'n ander manuskrip, is belangrik. In die Septuagint, soos by Rahlfs (1965:63), kom dieselfde opskrif as in die Hebreëus voor, behalwe by die *codex vaticanus*, waar daar nie gepraat word van die woestyn van Juda nie, maar van die woestyn van Edom. Die *Siro-hexapla*, die vertaling van Origines se weergawe van die Septuagint, volg hierdie weergawe van die *codex vaticanus* (vgl. Hiebert, 1989). Hierdie ander manuskrip waarna manuskrip 12t4 verwys, is dus die *Siro-hexaplar*. Dieselfde kom by talle ander plekke in 12t4 voor.

• Eusebius

Die opskrif wat aan Eusebius toegeskryf word, is ook interessant. Die kort opskrifte wat hy aan die Psalms gegee het, word apart aangegee in die uitgawe van sy Psalmkommentaar (Eusebius, *Commentaria in Psalmos*, P.G. 23:67-72). Die Siriese opskrif by Psalm 63 is 'n goeie weergawe van sy opskrif van Psalm 62. Omdat sy kommentaar van die Septuagint uitgaan, verskil sy numering met een en is sy Psalm 62 dieselfde as die Siriese en Hebreëus Psalm 63. Sy opskrif in die Grieks is: ευχαριστια του κατα θεου τελειον. Hiervan is die Siries 'n goeie vertaling.

• Athanasius

Die gedeelte van die opskrif wat aan Athanasius toegeskryf word, bestaan uit twee dele. Die eerste deel tipeer die Psalm as 'n danklied. Athanasius se Psalmkommentaar, wat oorspronklik in Grieks geskryf is, het ten dele in twee Siriese weergawes bewaar gebly, naamlik 'n korter en langer weergawe. Die korter weergawe het gewoonlik in die kantlyn 'n kort aanduiding van die aard van die Psalm. Hierdie kort kantlynaantekening word gereflekteer in die eerste deel van die opskrif van Athanasius in 12t4 (vgl. byvoorbeeld by Thompson, 1977:4 ten opsigte van Psalm 3). Die tweede deel van die opskrif hou dikwels verband met Athanasius se bespreking van die Psalms in sy brief aan Marcellinus (vgl. Athanasius, *Epistula ad Marcellinum*, P.G. 27:11-46). Dit is beslis die geval met die laaste deel van die opskrif van Psalm 62. In sy brief aan Marcellinus skryf Athanasius oor hierdie Psalm: "As jy, terwyl jy agtervolg word, na die woestyn

vertrek, moenie vrees asof jy daar alleen is nie terwyl jy God daar het nie, en sing, terwyl jy Hom ywerig soek, Psalm 62” (eie vertaling, vgl. Athanasius, *Epistula ad Marcellinum* P.G. 27:33; Psalm 62 by Athanasius is dieselfde as die Hebreeuse en Siriese Psalm 63).

In sy kommentaar op dié Psalm het Athanasius die opskrif van die Septuagint, met kleiner variasies. Na die opskrif gee hy ’n kort samevatting van die Psalm, waarin hy die Psalm verbind aan die tyd toe Dawid vir Saul gevlug het en trek hy ook ’n lyn deur na Christus toe (vgl. Athanasius, *Expositio in Psalmos*, P.G. 27:277). Hieruit is dit duidelik dat die titel wat aan Athanasius toegeskryf is ten opsigte van Psalm 63, verband hou met sy brief aan Marcellinus en nie met sy opskrif of opsomming in sy Psalmkommentaar nie. Wat die inleiding van die opskrif betref, waar die Psalm geklassifiseer word as een van die dankliedere, moet die brief aan Marcellinus ook as die oorsprong daarvan beskou word. In die brief word die Psalms volgens hulle aard gegroepeer (vgl. Athanasius, *Epistula ad Marcellinum*, P.G. 27:25-28). Psalm 62 (= MT Psalm 63) word hierin as ’n danklied geklassifiseer. Dit lyk dus ook asof die kantlynaantekeninge by die opskrifte in die korter Siriese weergawe van Athanasius se Psalmkommentaar ook teruggevoer moet word na die brief aan Marcellinus. Sowel die opskrifte self as die kantlynaantekeninge behoort in meer besonderhede bestudeer te word as wat hier moontlik is voordat hieroor ’n finale bevinding gemaak kan word.

• Theodorus

Die opskrif wat aan Theodorus toegeskryf word, is presies dieselfde as die basiese teks van hierdie opskrif in die Oos-Siriese tradisie van die Psalmopskrifte (vgl. Bloemendaal, 1960:58). Ten opsigte van hierdie opskrif is daar ook weinig variasies in die verskillende manuskripte wat deur Bloemendaal gebruik is. In Theodorus se Psalmkommentaar word gewoonlik ’n kort inleiding by die Psalms aangetref, waarvan die Siriese opskrifte afgelei is. In die Griekse weergawe van die kommentaar op Psalm 62 (= MT Psalm 63) word wel ’n langer uiteensetting aangetref as wat in die Siriese opskrif bewaar is: “Hy vertel vooruit van die omstandighede van die volk in Babilonië, soos een wat uit die wonderlike mense onder hulle spreek dit wat by daardie mense self pas.” Die Oos-Siriese Psalmopskrif is duidelik hiervan ’n kort opsomming.

Die Hebreeuse opskrif van die Psalm wil die Psalm aan historiese omstandighede in die lewe van Dawid verbind, terwyl Theodorus die historiese agtergrond van die Psalm in die ballingskap soek. Sowel Eusebius as Athanasius sien die Psalm as ’n danklied. Eusebius vergeestelik dit meer deur dit te verbind aan iemand wat deur God volmaak gemaak is. Athanasius wil die Psalm weer toepaslik maak vir die mense van sy tyd, spesifiek dan vir Marcellinus aan wie hy die brief geskryf het. Die skrywer van 1214 bied al hierdie verskillende verklarings van die Psalm aan, sonder om direk ’n keuse te maak. Dit mag wel wees dat die plasing van Theodorus se opskrif direk voor die Psalm self ’n aanduiding is van sy voorkeur

vir Theodorus, veral in die lig daarvan dat die manuskrip as die beste Nestoriaanse Psalmmanuskrip beskou word. Die manuskrip bevat egter baie belangrike materiaal vir die geskiedenis van die interpretasie van die Psalms in die Oos-Siriese (Nestoriaanse) kerk en verdere navorsing oor die verskillende opskrifte is broodnodig.

4. Slot

Die belang van die Siriese manuskrip 12t4 vir die bestudering van die teks en die interpretasie van die Psalms in die Oos-Siriese kerk blyk duidelik uit bostaande bespreking. Soos aangedui is, is die manuskrip die belangrikste Nestoriaanse teks van die kanonieke Psalms. Dit is ook die enigste bekende manuskrip met so 'n verskeidenheid van Psalmopskrifte. Verdere navorsing oor die herkoms van die verskillende opskrifte is baie wenslik. Hierin moet veral aandag gegee word aan die herkoms van die opskrifte van Eusebius, Athanasius en Theodorus. Die belang van die brief van Athanasius aan Marcellinus, asook van die twee Siriese weergawes van sy Psalmkommentaar verdien hierin 'n besondere plek. Uit die voorafgaande bespreking wil dit lyk asof die opskrifte van Theodorus teruggevoer kan word na 'n Siriese verwerking van sy Psalmkommentaar. Hierdie verwerking het Theodorus se kommentaar, wat van die Septuagint uitgegaan het, by die Peshitta aangepas. Dit is onduidelik of die opskrifte van Eusebius direk aan 'n Griekse oorspronklike verbind moet word en of daar moontlik 'n Siriese verwerking was. Hierdie voorlopige bevindinge moet verder getoets word. Hierdie artikel toon egter oortuigend die belang van die uitsonderlike manuskrip 12t4 vir die geskiedenis van die interpretasie van die Psalms aan.

Bibliografie

- ALAND, K., BLACK, M., MARTINI, C.M., METZGER, B.M. & WIKGREN, A. 1968. *The Greek New Testament*. Second edition. Stuttgart : United Bible Societies.
- ASSEMANUS, S.E. & ASSEMANUS, J.S. 1759. *Bibliothecae apostolicae vaticanae codicum manuscriptorum. Partis primae, tomus tertius*. Rome : Typographia Linguarum Orientalium.
- ATHANASIUS. *Epistula ad Marcellinum*. P.G. 27.
- ATHANASIUS. *Expositio in Psalmos*. P.G. 27.
- BAARS, W. 1972. *Apocryphal Psalms*. (The Old Testament in Syriac, Part IV, fascicle 6.) Leiden : Brill.
- BLOEMENDAAL, W. 1960. *The headings of the Psalms in the East Syrian church*. Leiden : Brill.
- BOSMAN, H.L. 1986. Die ontstaan en verstaan van die Ou Testament. (*In* Deist, F.E. & Vorster, W.S. *reds*. *Woorde wat ver kom. Die literatuur van die Ou Testament I*. Kaapstad : Tafelberg. p. 1-15.)

- BRIGGS, C.A. 1969a. The book of Psalms I. (International Critical Commentary.) Edinburgh : Clark.
- BRIGGS, C.A. 1969b. The book of Psalms II. (International Critical Commentary.) Edinburgh : Clark.
- DEVRESSE, R. 1939. Le commentaire de Théodore de Mopsueste sur les Psaumes (I-LXXX). (Studie e Testi 93.) Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana.
- ELLIGER, K. & RUDOLPH, W. 1984. Biblia Hebraica Stuttgartensia. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft.
- EUSEBIUS. Commentaria in Psalmos. P.G. 23.
- FOHRER, G. 1986. Introduction to the Old Testament. London : SPCK.
- HIEBERT, R.J.V. 1989. The "Syrohexaplaric" Psalter. Atlanta, Georgia : Scholars Press.
- HILL, A.E. & WALTON, J.H. 1991. A survey of the Old Testament. Grand Rapids : Zondervan.
- JENNER, K. 1993. A review of the methods by which Syriac Biblical and related manuscripts have been described and analysed: some preliminary remarks. *Aram*, 5:255-266.
- OESTERLEY, W.O.E. 1962. The Psalms. London : SPCK.
- PESHITTA INSTITUTE. 1961. List of Old Testament Peshitta manuscripts. Preliminary issue. Leiden : Brill.
- PETZER, J.H. 1990. Die teks van die Nuwe Testament. (Hervormde Teologiese Studies Supplementum 2.) Pretoria : Universiteit van Pretoria.
- RAHLFS, A. 1965. Septuaginta II. Stuttgart : Württembergische Bibelanstalt.
- SCHNEIDER, H. 1972. Canticles or odes. (The Old Testament in Syriac, Part IV, fascicle 6.) Leiden : Brill.
- SCHER, A. 1907. Notice sur les manuscrits syriaques et arabes conservés à l'archevêché chaldéen de Diarbékir. *Journal Asiatique*, 2.10:531-560.
- THOMPSON, R.W. 1977. Athanasia Syriaca Part IV. Expositio in Psalmos. 1. Abbreviated version. 2. Longer version. (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 386. Scriptores Syri 167.) Leuven : Peeters.
- VAN ROMPAY, L. 1982a. Théodore de Mopsueste. Fragments syriaques du Commentaire des Psaumes (Psaume 118 et Psaumes 138-148). (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 435. Scriptores Syri 189.) Leuven : Peeters.
- VAN ROMPAY, L. 1982b. Théodore de Mopsueste. Fragments syriaques du Commentaire des Psaumes (Psaume 118 et Psaumes 138-148). (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 436. Scriptores Syri 190.) Leuven : Peeters.
- VENTER, P.M. 1987. Die kanongeskiedenis van die Ou Testament. Pretoria : Kital.
- WALTER, D.M. 1980. The book of Psalms. (The Old Testament in Syriac, Part II, fascicle 3.) Leiden : Brill.
- WRIGHT, W. 1870. Catalogue of Syriac manuscripts in the British Museum Part I. London : British Museum.